

śrīḥ  
śrīmatē rāmānujāya namaḥ  
śrīmatē nigamāntamahādēśikāya namaḥ  
śrīsītālakṣmaṇabharataśatrughnahanumatsamēta śrīrāmacandra  
parabrahmaṇē namaḥ

śrīmadrāmāyaṇē vālmīkīyē ādikāvyaē ayōdhyākāṇḍē

॥ caturdaśaḥ sargaḥ ॥

*This document has been prepared by*

*Sunder Kidāmbi*

*with the blessings of*

*śrī raṅgarāmānuja mahādēśikan*

*His Holiness śrīmad āṇḍavan śrīraṅgam*

śrīḥ  
śrīmatē rāmānujāya namaḥ  
śrīmatē nigamāntamahādēśikāya namaḥ  
śrīsītālakṣmaṇabharataśatrughnahanumatsamēta śrīrāmacandra  
parabrahmaṇē namaḥ

## ॥ caturdaśaḥ sargaḥ ॥

kaikēyyā rājñāḥ satyē dṛḍhatarāvasthānāya prēraṇaṃ  
nijaprārthitavarapūrtayē taṃ prati durāgrahaprakaṭanaṃ ca,  
antaḥpuradvāramāgatya vasiṣṭhēna sumantrasya  
mahārājasannidhau prēṣaṇaṃ rājājñayā sumantrasya  
śrīrāmamānētuṃ tatō gamanaṃ ca

putraśōkārditaṃ pāpā  
viṣaṃjñaṃ patitaṃ bhuvi |  
vicēṣṭamānamutprēkṣya  
aikṣvākamidamabravīt || 2.14.1 ||

pāpaṃ kṛtvēva kimidaṃ  
mama saṃśrutya saṃśravam |  
śēṣē kṣititalē sannaḥ  
sthityāṃ sthātuṃ tvamarhasi || 2.14.2 ||

āhuḥ satyaṃ hi paramaṃ  
dharmaṃ dharmavidō janāḥ |  
satyamāśritya ca mayā  
tvaṃ dharmaṃ practicōditaḥ || 2.14.3 ||

saṁśrutya śaibyaḥ śyēnāya  
 svāṁ tanuṁ jagatīpatiḥ |  
 pradāya pakṣiṇē rājā  
 jagāma gatimuttamām || 2.14.4 ||

tathā hyalarkastējasvī  
 brāhmaṇē vēdapāragē |  
 yācamānē svakē nētrē  
 uddhṛtyāvimanā dadau || 2.14.5 ||

saritāṁ tu patiḥ svalpāṁ  
 maryādāṁ satyamanvitaḥ |  
 satyānurōdhāt samayē  
 vėlāṁ svāṁ nātivartatē || 2.14.6 ||

satyamēkapadaṁ brahma  
 satyē dharmāḥ pratiṣṭhitaḥ |  
 satyamēvākṣayā vēdāḥ  
 satyēnāvāpyatē param || 2.14.7 ||

satyaṁ samanuvartasva  
 yadi dharmē dhṛtā matiḥ |  
 sa varaḥ saphalō mē'stu  
 varadō hyasi sattama || 2.14.8 ||

dharmasyaivābhikāmārthaṁ  
 mama caivābhicōdanāt |  
 pravṛājaya sutāṁ rāmaṁ  
 triḥ khalu tvāṁ bravīmyaham || 2.14.9 ||

samayaṃ ca mamāryēmaṃ  
 yadi tvaṃ na kariṣyasi |  
 agratastē parityaktā  
 parityakṣyāmi jīvitam || 2.14.10 ||

ēvaṃ pracōditō rājā  
 kaikēyyā nirviśaṅkayā |  
 nāśakat pāśamunmōktuṃ  
 balirindrakṛtaṃ yathā || 2.14.11 ||

udbhrāntaḥṛdayaścāpi  
 vivarṇavadanō'bhavat |  
 sa dhuryō vai parispandan  
 yugacakrāntaraṃ yathā || 2.14.12 ||

vikalābhyāṃ ca nētrābhyā -  
 mapaśyanniva bhūmipaḥ |  
 kṛcchrād dhairyēṇa saṃstabhya  
 kaikēyīmidamabravīt || 2.14.13 ||

yastē mantrakṛtaḥ pāṇi -  
 ragnau pāpē mayā dhṛtaḥ |  
 santyajāmi svayaṃ caiva  
 tava putraṃ saha tvayā || 2.14.14 ||

prayātā rajanī dēvi  
 sūryasyōdayanaṃ prati |  
 abhiṣēkāya hi jana -  
 stvarayiṣyati mām dhruvam || 2.14.15 ||

rāmābhiṣēkasambhārai -  
 stadarthamupakalpitaḥ |  
 rāmaḥ kārayitavyō mē  
 mṛtasya salilakriyām || 2.14.16 ||

saputrayā tvayā naiva  
 kartavyā salilakriyā |  
 vyāhantāsyāśubhācārē  
 yadi rāmābhiṣēcanam || 2.14.17 ||

na śaktō'dyāsmyaḥ draṣṭuṃ  
 drṣṭvā pūrvam tathāmukham |  
 hataharṣam tathānandam  
 punarjanamavāṇmukham || 2.14.18 ||

tām tathā bruvatastasya  
 bhūmipasya mahātmanaḥ |  
 prabhātā śarvarī puṇyā  
 candranakṣatramālinī || 2.14.19 ||

tataḥ pāpasamācārā  
 kaikēyī pārthivaṃ punaḥ |  
 uvāca paruṣam vākyaṃ  
 vākyaññā rōṣamūrcchitā || 2.14.20 ||

kimidaṃ bhāṣasē rājan  
 vākyaṃ gararujōpamam |  
 ānāyayitumakliṣṭam  
 putram rāmamihārhasi || 2.14.21 ||

sthāpya rājyē mama sutaṃ  
 kṛtvā rāmaṃ vanēcaram |  
 niḥsapatnāṃ ca mām kṛtvā  
 kṛtakṛtyō bhaviṣyasi || 2.14.22 ||

sa tunna iva tīkṣṇēna  
 pratōdēna hayōttamaḥ |  
 rājā pracōditō'bhīkṣṇaṃ  
 kaikēyyā vākyamabravīt || 2.14.23 ||

dharmabandhēna baddhō'smi  
 naṣṭā ca mama cētanā |  
 jyēṣṭhaṃ putraṃ priyaṃ rāmaṃ  
 draṣṭumicchāmi dhārmikam || 2.14.24 ||

tataḥ prabhātāṃ rajanī -  
 muditē ca divākarē |  
 puṇyē nakṣatrayōgē ca  
 muhūrtē ca samāgatē || 2.14.25 ||

vasiṣṭhō guṇasampannaḥ  
 śiṣyaiḥ parivṛtastathā |  
 upagrhyāśu sambhārān  
 pravivēśa purōttamam || 2.14.26 ||

siktasammārjitapathāṃ  
 patākōttamabhūṣitām |  
 saṃhr̥ṣṭamanujōpētāṃ  
 samṛddhavipaṇāpaṇām || 2.14.27 ||

mahōtsavasamāyuktām  
 rāghavārthē samutsukām |  
 candanāgurudhūpaiśca  
 sarvataḥ paridhūmitām || 2.14.28 ||

tām purīm samatikramya  
 purandarapurōpamām |  
 dadarśantaḥpuraṁ śrīmān  
 nānādhvajagaṇāyutam || 2.14.29 ||

paurajānapadākīrṇam  
 brāhmaṇairupaśōbhitam |  
 yaṣṭimadbhiḥ susampūrṇam  
 sadaśvaiḥ paramārcitaiḥ || 2.14.30 ||

tadantaḥpuramāsādya  
 vyaticakrāma taṁ janam |  
 vasiṣṭhaḥ paramaprītaḥ  
 paramarṣibhirāvṛtaḥ || 2.14.31 ||

sa tvapaśyad viniṣkrāntam  
 sumantram nāma sārathim |  
 dvārē manujasiṁhasya  
 sacivaṁ priyadarśanam || 2.14.32 ||

tamuvāca mahātējāḥ  
 sūtaputram viśāradam |  
 vasiṣṭhaḥ kṣipramācakṣva  
 nrpatērmāmihāgatam || 2.14.33 ||

imē gaṅgōdakaghaṭāḥ  
 sāgarēbhyaśca kāñcanāḥ |  
 audumbaraṃ bhadrapīṭha -  
 mabhiṣēkārthamāhṛtam || 2.14.34 ||

sarvabījāni gandhāśca  
 ratnāni vividhāni ca |  
 kṣaudraṃ dadhi ghṛtaṃ lājā  
 darbhāḥ sumanasaḥ payaḥ || 2.14.35 ||

aṣṭau ca kanyā rucirā  
 mattaśca varavāraṇaḥ |  
 caturaśvō rathaḥ śrīmān  
 nistriṃśō dhanuruttamam || 2.14.36 ||

vāhanaṃ narasaṃyuktaṃ  
 chatraṃ ca śaśisannibham |  
 śvētē ca vālavyaṇē  
 bhṛṅgāraṃ ca hiraṇmayam || 2.14.37 ||

hēmadāmapinaddhaśca  
 kakudmān pāṇḍurō vṛṣaḥ |  
 kēsarī ca caturdaṃṣṭrō  
 hariśrēṣṭhō mahābalaḥ || 2.14.38 ||

siṃhāsaṇaṃ vyāghratanuḥ  
 samidhaśca hutāśanaḥ |  
 sarvē vāditrasaṅghāśca  
 vēśyāścālaṅkṛtāḥ striyaḥ || 2.14.39 ||

ācāryā brāhmaṇā gāvah  
 puṇyāśca mṛgapakṣiṇah |  
 pauraajānapadaśrēṣṭhā  
 naigamāśca gaṇaiḥ saha || 2.14.40 ||

ētē cānyē ca bahavaḥ  
 prīyamāṇāḥ priyaṃvadāḥ |  
 abhiṣēkāya rāmasya  
 saha tiṣṭhanti pārthivaiḥ || 2.14.41 ||

tvarayasva mahārājaṃ  
 yathā samuditē'hani |  
 puṣyē nakṣatrayōgē ca  
 rāmō rājyamavāpnuyāt || 2.14.42 ||

iti tasya vacaḥ śrutvā  
 sūtaputrō mahābalaḥ |  
 stuvan nṛpatiśārdūlaṃ  
 pravivēśa nivēśanam || 2.14.43 ||

taṃ tu pūrvōditaṃ vṛddhaṃ  
 dvārasthā rājasammatāḥ |  
 na śēkurabhisaṃrōddhuṃ  
 rājñaḥ priyacikīrṣavaḥ || 2.14.44 ||

sa samīpasthitō rājña -  
 stāmavasthāmajajñivān |  
 vāgbhiḥ paramatuṣṭābhi -  
 rabhiṣṭōtuṃ pracakramē || 2.14.45 ||

tataḥ sūtō yathāpūrvam  
 pārthivasya nivēśanē |  
 sumantraḥ prāñjalirbhūtvā  
 tuṣṭāva jagatīpatim || 2.14.46 ||

yathā nandati tējasvī  
 sāgarō bhāskarōdayē |  
 prītaḥ prītēna manasā  
 tathā nandaya nastataḥ || 2.14.47 ||

indramasyāṃ tu vėlāyā -  
 mabhituṣṭāva mātaliḥ |  
 sō'jayad dānavān sarvāṃ -  
 stathā tvāṃ bōdhayāmyaham || 2.14.48 ||

vēdāḥ sahāṅgā vidyāśca  
 yathā hyātmabhuvam prabhum |  
 brahmāṇam bōdhayantyadya  
 tathā tvāṃ bōdhayāmyaham || 2.14.49 ||

ādityaḥ saha candrēṇa  
 yathā bhūtadharāṃ śubhām |  
 bōdhayatyadya pṛthivīm  
 tathā tvāṃ bōdhayāmyaham || 2.14.50 ||

uttiṣṭha sumahārāja  
 kṛtakautukamaṅgalaḥ |  
 virājamānō vapuṣā  
 mērōriva divākaraḥ || 2.14.51 ||

sōmasūryau ca kākutstha  
 śivavaiśravaṇāvapi |  
 varuṇaścāgnirindraśca  
 vijayaṃ pradiśantu tē || 2.14.52 ||

gatā bhagavatī rātriḥ  
 kṛtaṃ kṛtyamidaṃ tava |  
 budhyasva nṛpaśārdūla  
 kuru kāryamanantaram || 2.14.53 ||

udatiṣṭhata rāmasya  
 samagramabhiṣēcanam |  
 pauraṇānapadāścāpi  
 naigamaśca kṛtāñjaliḥ || 2.14.54 ||

svayaṃ vasiṣṭhō bhagavān  
 brāhmaṇaiḥ saha tiṣṭhati |  
 kṣipramājñāpyatāṃ rājan  
 rāghavasyābhiṣēcanam || 2.14.55 ||

yathā hyapālāḥ paśavō  
 yathā sēnā hyanāyakā |  
 yathā candraṃ vinā rātri -  
 ryathā gāvō vinā vṛṣam || 2.14.56 ||

ēvaṃ hi bhavitā rāṣṭraṃ  
 yatra rājā na dṛśyatē |  
 ēvaṃ tasya vacaḥ śrutvā  
 sāntvapūrvamivārthavat || 2.14.57 ||

abhyakīryata śōkēna  
 bhūya ēva mahīpatiḥ |  
 tatastu rājā taṃ sūtaṃ  
 sannaharṣaḥ sutaṃ prati || 2.14.58 ||

śōkarakṭēkṣaṇaḥ śrīmā -  
 nudvīkṣyōvāca dhārmikaḥ |  
 vākyaistu khalu marmāṇi  
 mama bhūyō nikṛntasi || 2.14.59 ||

sumantraḥ karuṇaṃ śrutvā  
 dṛṣṭvā dīnaṃ ca pārthivam |  
 pragṛhītāñjaliḥ kiñcit  
 tasmād dēśādapākramat || 2.14.60 ||

yadā vaktuṃ svayaṃ dainyā -  
 nna śasāka mahīpatiḥ |  
 tadā sumantraṃ mantrajñā  
 kaikēyī pratyuvāca ha || 2.14.61 ||

sumantra rājā rajanīm  
 rāmaharṣasamutsukaḥ |  
 prajāgarapariśrāntō  
 nidrāvaśamupāgataḥ || 2.14.62 ||

tad gaccha tvaritaṃ sūta  
 rājaputraṃ yaśasvinam |  
 rāmamānaya bhadraṃ tē  
 nātra kāryā vicāraṇā || 2.14.63 ||

aśrutvā rājavacanaṃ  
 kathaṃ gacchāmi bhāmini |  
 tacchrutvā mantriṇō vākyaṃ  
 rājā mantriṇamabravīt || 2.14.64 ||

sumantra rāmaṃ drakṣyāmi  
 śīghramānaya sundaram |  
 sa manyamānaḥ kalyāṇaṃ  
 hṛdayēna nananda ca || 2.14.65 ||

nirjagāma ca sa prītyā  
 tvaritō rājaśāsanāt |  
 sumantraścintayāmāsa  
 tvaritaṃ cōditastayā || 2.14.66 ||

vyaktaṃ rāmābhiṣēkārthē  
 ihāyāsyati dharmarāt |  
 iti sūtō matiṃ kṛtvā  
 harṣēṇa mahatā punaḥ || 2.14.67 ||

nirjagāma mahātējā  
 rāghavasya didṛkṣayā |  
 sāgarahradasaṅkāśā -  
 tsumantrō'ntaḥpurācchubhāt |  
 niṣkramya janasambādhaṃ  
 dadarśa dvāramagrataḥ || 2.14.68 ||

tataḥ purastāt sahasā viniḥsṛtō  
 mahīpatērdvāragatān vilōkayan |

*dadarśa paurān vividhān mahāadhanā -*

*nupasthitān dvāramupētya viṣṭhitān || 2.14.69 ||*

*|| ityārṣē śrīmadrāmāyaṇē vālmīkīyē ādikāvyē*

*ayōdhyākāṇḍē caturdaśaḥ sargaḥ ||*